

Christian Ahlström: Sjunkna skepp. Natur och Kultur 1979 (utkommen i dec.)
c 100:- . 128 sid.

Arkivforskning är självfallet, inte minst för undervattensarkeologin, en synnerligen väsentlig gren av den maritima forskningen. För den oinvigde ter det sig mest som en fråga om var man skall leta i de överskådliga pappersbuntarna. Och det är naturligtvis helt riktigt. Men sedan gäller det också att systematiskt stava sig igenom ofta svårtolkade folianter och kapslar med ett närmast himmelskt tålamod. Ahlström berättar inte så värst mycket om detta "tråkiga," disciplinerade arbete i denna bok, måhända av ren blygsamhet. För det är verkligen den stora prestationen. Att en framgångsrik arkivforskning både är rolig, gripande och förstås även spännande förmedlas däremot till läsaren i denna fint illustrerade och välplanerade introduktion. (För en gångs skull irriteras man inte heller av boksjukdomen korrekturfel.) Mycket av dokumenten själva får tala direkt, ett välartat pedagogiskt grepp, som också ger en väsentlig inblick i tidens stämningar och uttryckssätt.

Det är få som kan sägas vara lika väl lämpade som Christian Ahlström för uppgiften. Den ende som häruppe kan göra honom rangen stridig är väl Anders Franzén. Franzén har mestadels sökt fartygsvrak med hjälp av arkiven, Ahlström har däremot oftast spårat redan funna vrak. En del av dessa är redan kända för en mindre krets, t ex genom Ahlströms tidigare uppsats i International Journal (78/1) som t ex det klassiska Borstövraket, "S:t Mikael (1747)" och "Birger Jarl (1813)" eller de ännu gäckande vid Älvsnabben (Hundudden), kanske identiskt med "Ulrica Eleonora (1725)" och Jutholmen (c 1700). Men han spetsar i boken även vår aptit med ett fartyg som ännu inte har påträffats, det holländska snauskeppet "Vrouw Maria (1771)," med en bevisligen (genom Öresundstullsräkenskaperna) sju gånger rikare last än "S:t Mikael." Borstövraket är ju redan en veritabel skattkammare, vilket rescensenten väl minns genom de gapande munnar och lystna dykarögon som följde Christoffer Ericssons rapporter därom på Sjöhistoriska museet någon gång i slutet på 1960-talet. "Vrouw Maria" gick också ned i samma grunduppfyllda och exponerade ytterskärgård (Nagu i Åboland).

Detta alltså för de bokstavligen skattsökarna! Men efter läsningen av denna bok kan även den s k seriöse finna god anledning att i mer prosaisk last, t ex rågen ombord på Hunduddsvrak, nedlägga hela sin ambition.

Hur farliga de finska och svenska skären måste ha varit denna tid framgår redan i inledningen genom en utmärkt redogörelse för de tidiga sjökortens kvalitet eller snarare brist på. Än värre kunde det i och för sig ha tett sig för en av det senare 1500-talets skeppare, om han nu enbart var försedd med t ex Waghenaers värdelösa kartor. Som tur var fanns nu inte bara sjökort att ta till utan även meböcker, enslinjer och muntliga märken. En redogörelse för den saulade erfarenheten finns i Johan Månssons sjöbok, vars förbättrade utgåva som Johan Månssons "uplifwade aska" av år 1748 tagits med

i boken. Det gäller dock fortfarande att farorna för de utifrån komna noviserna på Östersjön var formidabla ända fram till 1800-talets början då hyfsade sjökort börjat framställas.

Till bilden hör även dykeri- och bärgningskonstens historia i Norden. Såvitt man kan förstå stod den förhållandevis högt redan på 1600-talet. Det är då måhända ingen slump att världens äldsta bevarade dykardräkt finns i ett finländskt museum. Jutholmen- och Älvsnabbenvraken har utsatts för tidigt bärgningsarbete. (Att också "Vasa" och "S:t Sophia" också hör dit är väl allom bekant) Både bluffmakare och skickliga yrkesmän glimtar förbi. De handlingar som de officiella organen avkastat, spec. dykerikompaniernas kvartalsberättelser, är viktiga pusselbitar, numera systematiskt excerperade av Sjöhistoriska museet.

Det är väl egentligen lönlöst att påpeka att författarens lätta hand vid behandlingen av dessa förhållanden förutsätter en ingående kännedom om hela den historiska och ekonomiska bakgrunden. Utan en sådan hänger naturligtvis även själva vrakletningen på en skör väv av rapsodiska intryck.

Vid sidan av de fascinerande nycklarna i forskningen, Öresundstullen, konvojavgifterna ("galjootsgeld" eller "lastgeld"), de ryska lyxvarorna, analysen av ogräsen i sädeslasten, kustbefolkningens bärgning av lösfynd, mynten och alla smådetaljer som uniformmeknappar, sigill och vapen framstår i varje fall för mig den namnlösa tragiken i själva händelseförloppet som det mest påtagliga minnet. Att för sig själv även låta fantasin ge lösningar på detaljgåtor är kanske ledmotivet i all sann historia. Ahlströms bok levererar tacksamt material även för det temperamentet. Vem tillhörde egentligen skeletten av den unga kvinnan och den storvuxne äldre mannen ombord på "S:t Mikael"? Hur upplevde de de sista ögonblicken?

Och än en gång påminns vi effektivt om att Östersjön är världens utan gensägelser rikaste undervattensarkeologiska skattkammare. Var annars skulle man kunna ställa alla dessa frågor? Var annars finns materialet bevarat för såväl fantasin som för de vetenskapliga analyserna?